

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

О. Г. БОНДАР, Д. В. ФЕДЧИШИН

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
(Загальна частина)**

Методичні рекомендації до семінарських занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності D8 «Право»
освітньо-професійної програми «Право»
денної форми здобуття освіти

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № 7 від 29.12.2025 р.

**Запоріжжя
2025**

УДК 349. 414 (477)

Земельне право (Загальна частина): методичні рекомендації до семінарських занять для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності D8 «Право» освітньо-професійної програми «Право» денної форми здобуття освіти / уклад. : О. Г. Бондар, Д. В. Федчишин. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 51 с.

Видання розроблене відповідно до робочої програми курсу «Земельне право України» та охоплює його Загальну частину. У ньому подано зміст семінарських занять: тематику, плани усного опитування, перелік основних термінів і понять для обов'язкового засвоєння, теми доповідей, рекомендовану літературу для самостійного опрацювання. Визначено критерії оцінювання знань і вмінь студентів.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності D8 «Право» освітньо-професійної програми «Право» денної форми здобуття освіти

Рецензент

Шульга М.В. - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Відповідальний за випуск

Єрмоленко Д. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Запорізького національного університету

ВСТУП

Земельне право є навчальною юридичною дисципліною, яку вивчають студенти спеціальності D8 «Право», які навчаються за освітньо-професійною програмою «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Структурно курс складається з двох частин: Загальної та Особливої.

Вивчення Загальної частини навчальної дисципліни дає можливість студентам ознайомитися із предметом, методами і системою земельного права, його принципами, джерелами, об'єктами та суб'єктами, правовими основами управління, з використанням, відтворенням та охороною земель, земельними правами та обов'язками громадян, загальним засадами права власності та користування землею, набуттям та реалізацією прав на землю, земельним спорами, відповідальністю за порушення земельного законодавства, особливостями правового регулювання економічного механізму раціонального використання земель. Оволодіння цими знаннями є передумовою для подальшого формування професійних навичок майбутніх фахівців-правознавців.

Метою вивчення дисципліни «Земельне право України» є закріплення, розширення та поглиблення спеціальних правових знань щодо змісту норм законодавства, які регулюють земельні правовідносини; набуття вмінь самостійного аналізу й тлумачення законодавства; оволодіння понятійним апаратом досліджуваної науки; набуття навичок юридичної роботи у сфері земельних правовідносин; правильного застосування способів захисту земельних прав та правових позицій Верховного Суду при вирішенні земельних спорів щодо аналогічних правовідносин; опанування студентами комплексу системних і професійних знань, компетенцій у сфері правового регулювання користування земельними ділянками, що дозволить здійснювати самостійні наукові дослідження та розробляти практичні рекомендації у відповідній сфері.

Для досягнення окресленої вище мети мають бути вирішені такі завдання навчальної дисципліни «Земельне право»: формування та розвиток загальних, фахових і предметних компетентностей шляхом засвоєння необхідних теоретичних положень земельного права, визначення сутності земельно-правових категорій, змісту земельно-правових інститутів, особливостей здійснення прав на землю, гарантій реалізації та захисту земельних прав, особливостей правового режиму використання, охорони та відтворення земель окремих категорій, що необхідно здобувачам освіти для виконання своїх функцій у процесі майбутньої трудової діяльності та розвитку кар'єри.

За підсумками вивчення дисципліни студенти повинні

ЗНАТИ:

- стан основних проблем науки земельного права;
- поняття, предмет та принципи земельного права України;

- природу та зміст правових інститутів і процедур земельного права, особливості їх реалізації з урахуванням змісту правових інститутів фундаментальних галузей права;

- методи, засоби, способи, прийоми, що використовуються при систематизації нормативно-правових актів земельного спрямування для забезпечення їх досконалості;

- систему органів публічного управління у сфері земельних відносин;

- правові засади права власності та інших речових прав на землю в Україні;

- гарантії реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів земельних відносин;

- організаційно-правовий механізм охорони земель;

- специфіку правового регулювання використання окремих категорій земель;

- судову практику у сфері регулювання земельних правовідносин.

УМІТИ:

- аналізувати правові проблеми та вирішувати практичні завдання у галузі земельного права, формувати правові позиції та здійснювати юридичні дії в відповідності з земельним законодавством;

- застосовувати у процесі вирішення завдань з земельного права основні знання професійно-правової культури, з метою формування кодексу професійної діяльності;

- володіти основними правовими засобами захисту прав і законних інтересів суб'єктів земельних правовідносин;

- аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів;

- при виконанні професійних завдань визначати правовий статус органів у сфері управління використанням, відтворенням та охороною земель та правові наслідки рішень, які вони приймають;

- дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання;

- ознайомлюватись із законодавством ЄС у галузі використання, охорони, відтворення земель;

- демонструвати знання та розуміння механізму подолання правових колізій в правозастосовній практиці;

- складати правові документи із застосуванням відповідних прийомів при вирішенні завдань з земельного права.

Закріпити та поглибити знання студентів з курсу шляхом вільного, дискусійного обговорення основних питань і положень покликане семінарське заняття.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів, у тому числі на підставі індивідуально виконаних завдань.

Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Мета семінарського заняття реалізується під час: а) самостійної підготовки студента до семінару; б) безпосередньої участі студента в обговоренні питань теми заняття.

На кожному семінарському занятті викладач оцінює засвоєння студентами програмного матеріалу навчальної дисципліни із застосуванням таких засобів: усне, письмове або експрес-опитування, виконання текстових завдань, вирішення практичних завдань або задач, участь у розробці кейсу, підготовка і захист есе або реферату за ініціативи студента.

Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття вносяться у відповідний журнал.

Отримані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Окрім роботи на семінарських заняттях, студенти опановують програмний матеріал дисципліни під час самостійної роботи.

Самостійна робота – вид позааудиторної роботи студента навчального характеру, яка спрямована на засвоєння програмного матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять. У процесі самостійної роботи студент повинен самостійно опрацювати конспекти лекцій, літературу, нормативні акти, судову практику до тем, що виносяться на семінарські заняття.

Форми самостійної роботи з курсу «Земельне право»:

1. Доопрацювання матеріалів лекції.
2. Робота в інформаційних мережах.
3. Виконання домашніх завдань.
4. Опрацювання додаткової літератури.
5. Складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.
6. Підготовка до контрольних навчальних заходів.
7. Пошук матеріалів судових рішень.
8. Підготовка тематичних презентацій.
9. Написання реферату, есе за вузькоспеціальною проблемою.
10. Підготовка й публікація наукових статей і тез.

Оцінювання рівня знань студентів із навчальної дисципліни «Земельне право» здійснюється протягом семестру на основі результатів поточного та підсумкового контролю. Підсумковою формою контролю є іспит.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

За результатами проведення семінарських занять здійснюється оцінювання, яким визначаються повнота і правильність засвоєння студентами теоретичних знань і рівень сформованості у них практичних навичок. Оцінки виставляються відповідно до наступних основних критеріїв та показників рівня знань, умінь і навичок, виявлених студентами:

Оцінка «відмінно» виставляється за:

- усебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах і концепціях курсу;
- послідовний, логічний, обґрунтований, безпомилковий виклад навчального матеріалу;
- правильне, охайне оформлення письмових робіт з використанням таблиць, схем, витягів з документів тощо (у разі письмового тестування та проведення письмових контрольних робіт);
- самостійне, впевнене і правильне тлумачення та застосування знань при вирішенні конкретних навчальних задач, ситуацій тощо;
- вміле та вивірєне формулювання висновків і узагальнень;
- опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури.

Оцінка «добре» виставляється за:

- достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих помилок;
- послідовний, логічний, безпомилковий виклад матеріалу;
- правильне, охайне оформлення письмових робіт з використанням схем, таблиць, витягів з документів тощо (у разі письмового тестування та проведення письмових контрольних робіт);
- правильне і без особливих труднощів застосування знань у конкретних умовах;
- формулювання висновків та узагальнень;
- опрацювання рекомендованої основної літератури.

Оцінка «задовільно» виставляється за:

- знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією;
- спрощений виклад матеріалу;
- правильне, охайне оформлення письмових робіт (у разі письмового тестування та проведення письмових контрольних робіт);
- застосування окремих знань в конкретних умовах за допомогою викладача;
- поверхові навички користування довідковою літературою та нормативно-правовими базами даних.

Оцінка «незадовільно» виставляється за:

- поверхове знання і розуміння основного програмного матеріалу в обсязі, який не дозволяє засвоювати наступний програмний матеріал;
- непослідовний виклад матеріалу з допущенням істотних помилок;
- неохайне оформлення письмових робіт (у разі письмового тестування та проведення письмових контрольних робіт);
- невміння робити висновки та узагальнення;
- невміння застосовувати знання у практичній діяльності.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1 Поняття, предмет, система та джерела земельного права України

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття земельного права як галузі права та його місця у системі права України, а також стосовно поняття, предмета та системи земельно-правової науки й навчальної дисципліни. Розгляду підлягає також розвиток науки земельного права та правове забезпечення сучасної земельної реформи. Особливу увагу необхідно приділити співвідношенню норм земельного законодавства із нормами суміжних галузей, а також проаналізувати джерела земельного права, їх система й особливості.

? План усного опитування

1. Предмет і поняття земельного права як галузі права, юридичної науки та навчальної дисципліни.
2. Методи правового регулювання в земельному праві.
3. Принципи земельного права: поняття, система.
4. Система земельного права.
5. Співвідношення земельного права із суміжними галузями права та його місце у вітчизняній системі права.
6. Правове забезпечення сучасної земельної реформи.
7. Поняття, особливості і класифікація джерел земельного права.

→ **Дайте визначення юридичних категорій:** “земельне право як галузь права”, “земельне право як юридична наука”, “земельне право як навчальна дисципліна”, “предмет правового регулювання”, “земля”, “земельна ділянка”, “метод правового регулювання”, “принципи земельного права”, “функції земельного права”, “система земельного права”, “земельно-правова норма”, “інститут земельного права”, “земельна реформа”, “джерела земельного права”, “система земельного законодавства”.

☞ Теми доповідей

1. Проблеми розвитку та шляхи вдосконалення земельного законодавства України.
2. Особливості нормативних актів місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як джерел земельного права.
3. Судові рішення та рішення Конституційного Суду України в системі джерел земельного права.
4. Адаптація національного земельного законодавства до права Європейського Союзу.

☞ Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.
8. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол. : М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. 2019. 696 с.

Додаткова:

9. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії: моногр. Київ: Знання, 2007. 445 с.

10. Долинська М.С. Принципи земельного права України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 121-125.
11. Єрмоленко Д.О., Бондар О.Г. Судовий прецедент як джерело земельного права України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 76-81.
12. Заєць О.І. Правові аспекти земельної реформи в Україні: моногр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 185 с.
13. Коваленко Т.О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: моногр. Київ: Правова єдність, 2017. 672 с.
14. Коваленко Т.О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 632 с.
15. Коваленко Т. Юридична природа статуту територіальної громади як джерела земельного права України. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*. 2018. № 2. С. 199-207.
16. Коваленко Т. Практика Європейського суду з прав людини як джерело земельного права України. *Юридична Україна*. 2016. № 11-12. С. 82-88.
17. Кузьменко Н.О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: моногр. Київ: Алерта, 2018. 264 с.
18. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ: Логос, 2011. 688 с.
19. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: моногр. Київ: Норма права, 2021. 308 с.
20. Марусенко Р.І. Деякі аспекти принципу використання земель за цільовим призначенням. *Земельне право України. Теорія і практика*. 2007. № 1. С. 37-46.
21. Мірошніченко А.М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин: моногр. К.: Правова єдність, 2009. 268 с.
22. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: моногр. К, Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
23. Носік В.В. Соціально-економічні та правові аспекти здійснення земельної реформи в Україні й інших державах європейської орієнтації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Юридичні науки*. 2004. Вип.56 С. 18-21.
24. Правдюк В.М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: моногр. Київ: Алерта, 2018. 204 с.
25. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: моногр. / за ред.: А.П. Гетьмана, В.Ю. Уркевича; НДІ правознавства НУ «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2012. 448 с.

26. Сидор В.Д. Методологічні засади та історичні передумови формування сучасного земельного законодавства і права України: моногр. Чернівці: Технодрук, 2013. 207 с.

27. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.

28. Шульга М.В., Лісова Т.В., Мельник Н.О. Особливості правового режиму землі як основного національного багатства в Україні. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 164-170.

29. Шульга М.В. Земельна ділянка як об'єкт земельних відносин. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови), та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 190-194.*

Список нормативно-правових актів

30. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

31. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

32. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім “Кампус Коттон клуб”» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9.07.2002 р. № 15-рп/2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>.

33. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 1.04.2010 р. № 10-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text>.

34. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.

35. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20 липня 2006 року, заяви № 29458/04 та № 29465/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text.

36. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 року, заява № 63566/00. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text.

37. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» від 24.07.2003 р. URL: <https://swarb.co.uk/stretch-v-the-united-kingdom-echr-24-jun-2003/>.

38. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 р., заява № 29979/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_854#Text.

39. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук та Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року, заяви № 846/16 та № 1075/16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text.

ТЕМА 2 Земельні правовідносини

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття, особливостей та складу земельних правовідносин. Зосередити увагу також потрібно на інформації щодо підстав виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин.

? План усного опитування

1. Земельні правовідносини: поняття і особливості.
2. Класифікація земельних правовідносин.
3. Суб'єкти та об'єкти земельних правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення земельних правовідносин.

→ Дайте визначення наступних юридичних категорій: “земельно-правова норма”, “механізм правового регулювання”, “земельні правовідносини”, “склад земельних правовідносин”, “зміст земельних правовідносин”, “суб'єктивне юридичне право”, “юридичний обов'язок”, “суб'єкт земельних правовідносин”, “правосуб'єктність”, “правоздатність”, “дієздатність”, “об'єкт земельних правовідносин”, “земля як об'єкт земельних правовідносин”, “земельна ділянка”, “земельна частка (пай)”, “юридичний факт”, “категорія земель”.

📖 Теми доповідей

1. Іноземні громадяни як учасники земельних правовідносин.
2. Особливості землі як об'єкта правового регулювання.
3. Специфіка українського народу як суб'єкта земельних правовідносин.

📖 Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А.М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л.А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.
8. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

9. Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку: колективна монографія / за ред. д.ю.н., проф. А.П. Гетьмана та д.ю.н., проф. Т.В. Курман. Харків: Юрайт, 2022. 576 с.
10. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії: моногр. Київ: Знання, 2007. 445 с.
11. Бондар О.Г. Правове регулювання земельних відносин майнового характеру: актуальні проблеми. *Право України*. 2000. № 6. С. 53-55.
12. Валянська Т. П. Альтернативне вирішення конфліктів у сфері земельних відносин: правові аспекти». Дис. ... доктора філософії: 081

«Право» / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 199 с.

13. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду в земельних спорах за участю органів Держгеокадастру за період із 01.03.2018 р. по 23.11.2020 р. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Daidzhest-VP-VS.pdf>

14. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права). Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 по 18.09.2019 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdjest VP_zemelni_sporu_2018_2019.pdf.

15. Заєць О. Еволюція юрисдикції земельних спорів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 114–119.

16. Захист права власності. Правові позиції Верховного Суду: коментарі науковців; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Екус, 2020. 496 с.

17. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упорядник Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021. 350 с.

18. Земельні спори: конспект лекцій / уклад.: М. В. Шульга, І. В. Ігнатенко, Д. М. Данілік та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 160 с.

19. Огляд практики Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду (2018–2022 роки). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KGS_zem_pal_2018_2022.pdf

20. Коваленко Т.О. Юридичні дефекти правового регулювання земельних відносин в Україні: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 632 с.

21. Ковда Н.І., Забарна Н.Р. Проблеми та перспективи реалізації земельної реформи в умовах децентралізації. *Державне управління: Удосконалення та розвиток*. 2020. № 1. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/11_2020/102.pdf

22. Кузьменко Н.О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: моногр. Київ: Алерта, 2018. 264 с.

23. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2021. 308 с.

24. Лисенко Я.О. Аналіз доктринальних положень земельних юрисдикційних правовідносин. *Юридична Україна*. Вип. №4 (76). 2009. С. 70-76.

25. Мірошніченко А.М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин : моногр. К.: Правова єдність, 2009. 268 с.

26. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

27. Павлюк О. В. Права на земельні ділянки іноземних фізичних та юридичних осіб в Україні. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2024. 274 с.

28. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія, за ред.: А. П. Гетьмана, В. Ю. Уркевича; НДІ правознавства НУ «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2012. 448 с.

29. Семчик В.І. Органи державної влади України як суб'єкти земельних правовідносин: моногр. К. : «УКРПОЛ», 2009. 248 с.

30. Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.

31. Третяк А.М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні: навчальний посібник. Київ: Аграрна наука, 2002. 280 с.

32. Хлистік М. А. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання земельних спорів. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 235 с.

33. Федчишин Д. В., Ігнатенко І. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення земельних спорів за участі юридичних осіб. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія: Право.* 2024. Вип. 43. С. 82-88.

34. Федчишин Д. В. Земельно-правові аспекти застосування медіації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. № 85. Т. 2. С. 201-205.

35. Шульга М.В., Лісова Т. В., Шульга Т.М. Особливості захисту земельних прав у процесі здійснення реєстраційних дій. *Право і суспільство.* 2022. № 4.

36. Яремак З.В. Ефективність способів захисту прав на землю: проблеми судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 4. С. 119-122.

Список нормативно-правових актів

37. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

38. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

39. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

40. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

41. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

42. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

43. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 16 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

44. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 1.04.2010 р. № 10-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text>.

46. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Зеленчук та Цицюра проти України» від 22 травня 2018 року, заяви № 846/16 та № 1075/16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text.

ТЕМА 3 Право власності

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття, особливостей, суб'єктного й об'єктного складу та змісту права власності як основного речового права на землю. Розглядається державна власність на землю: суб'єкти, об'єкти, особливості набуття та припинення; право комунальної власності на землю: суб'єкти, об'єкти, особливості набуття та припинення; право приватної власності на землю: суб'єкти, об'єкти, особливості набуття та припинення; права й обов'язки суб'єктів щодо використання земельних ділянок; особливості приватизації земельних ділянок громадянами України та юридичними особами. Важливою складовою даної теми є положення щодо особливостей формування земельних ділянок.

? План усного опитування

1. Загальна характеристика права власності на землю.
2. Форми власності на землю.
3. Суб'єкти та об'єкти права власності на землю.
4. Підстави та порядок виникнення права власності на землю.

5. Особливості набуття та реалізації права довірчої власності на земельні ділянки.
6. Права та обов'язки власників земельних ділянок.
7. Підстави та порядок припинення права власності на землю.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “право власності на землю (у об'єктивному значенні)”, “право власності на землю (у суб'єктивному значенні)”, “форма власності”, “зміст суб'єктивного права власності”, “право володіння”, “право користування”, “право розпорядження”, “земельна ділянка”, “земельна частка (пай)”, “способи захисту права власності”, “підстави набуття права власності на землю”, “підстави припинення права власності на землю”, “приватизація”, “права та обов'язки власників”, “права довірчої власності”.

Теми доповідей

1. Особливості набуття права власності на землю за цивільно-правовими підставами.
2. Право власності на землю територіальних громад.
3. Порівняльний аналіз права спільної сумісної та спільної часткової власності на землю.
4. Характеристика та особливості довірчої власності на земельну ділянку.

Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.

7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л.А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.

8. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордеєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

9. Бондар О.Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. н.; К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. 20 с.

10. Бондар О.Г. Формування інституту права комунальної власності на землю в Україні: актуальні проблеми. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 1999. № 4. С. 77-84.

11. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: моногр. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 144 с.

12. Бусуйок Д.В. Правове регулювання виникнення, здійснення та припинення прав на землю: навчальний посібник. Київ: Видавництво Європейського університету, 2010. 185 с.

13. Головня І.Я. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності як підстава припинення права власності на земельну ділянку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2015. 230 с.

14. Гринько С.Д., Костяшкін І.О. Право власності на землю територіальних громад. *Університетські наукові записки*. 2020. № 6 (78), С.174-183.

15. Гуревський В.К. Право приватної власності громадян України на землі сільськогосподарського призначення: моногр. Одеса: Астропринт, 2000. 136 с.

16. Дрозд І. В. Оформлення прав на землю за законодавством України та країн ЄС: порівняльно-правовий аспект. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2025. 233 с.

17. Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні: моногр. Одеса: Юрид. літ., 2017. 438 с.

18. Ковальчук Т.Г. Правочинності землевласників і землекористувачів щодо ефективного використання земельних ділянок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2003. Вип. 54. С. 119-122.

19. Костяшкін І.О. Правові аспекти зміни колективної власності на землю в Україні. *Земельне право України*. 2007. № 8-9. С. 33-39.

20. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ: Логос, 2011. 688 с.

21. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: моногр. Київ: Норма права, 2021. 308 с.
22. Мірошніченко А.М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин : моногр. Київ: Правова єдність, 2009. 268 с.
23. Мироненко І. В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: моногр. Івано-Франківськ, Супрун В.П., 2019. 341 с.
24. Носік В. Земельна ділянка як об'єкт права власності. *Приватизація землі: закон, практика, проблеми*. 2003. № 1. С. 38-40.
25. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
26. Одарюк М. П. Правові засади земельних процедур: моногр. Харків: ТОВ «Планета-Прінт». 2020. 176 с.
27. Омельчук О.М., Чудик-Білоусова Н.І., Тараненко Л.С. Процедури набуття права власності на землю. *Університетські наукові записки*. 2020. № 6 (78), С. 158-173.
28. Павлюк О. В. Права на земельні ділянки іноземних фізичних та юридичних осіб в Україні. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2024. 274 с.
29. Правдюк В.М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: моногр. Київ: Алерта, 2018. 204 с.
30. Ратушна С.І. Право спільної сумісної власності на земельну ділянку: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Хмельницький, 2021. 251 с.
31. Семчик В.І. Український народ як суб'єкт права власності на землю. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3. С. 558-566.
32. Семчик В.І., Кулинич П.Ф. Комплексне дослідження процесів становлення відносин власності в українських землях. *Право України*. 2003. № 1. С. 154-155.
33. Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.
34. Федчишин Д.В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Запоріжжя: Видав. дім «Гельветика», 2020. 418 с.
35. Федчишин Д.В., Бондар О.Г. Припинення права власності на землю в умовах воєнного стану: правові виклики та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6. С. 175-181.
36. Федчишин Д.В. Обмеження при здійсненні права власності на земельні ділянки різних категорій земель. *Науковий вісник МГУ*. 2018. № 33. С. 112–115.
37. Федчишин Д.В. Теоретичні питання процедури здійснення права на приватизацію земельних ділянок. *Часопис. Київського університету права*. 2018. № 3. С. 227–230.
38. Федчишин Д.В. Правове регулювання здійснення прав на землю в умовах становлення та реформування земельного законодавства України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 3. С. 6–11.

39. Харитоновна Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. 424 с.

40. Чирик А.О. Спільна часткова власність на земельну ділянку: моногр. Харків: Юрайт, 2020. 172 с.

41. Чолобитько Ю.О. Право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2025. 207 с.

42. Щербина М.С. Принцип єдності юридичної долі земельної ділянки та об'єктів нерухомості, які на ній розташовані: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 200 с.

43. Юрков М. В. Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 206 с.

Список нормативно-правових актів

44. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

45. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

46. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1559-17>.

47. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

48. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

49. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

50. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

51. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

52. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

53. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

54. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05.06.2003 № 899-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/899-15>.

55. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 16 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

ТЕМА 4 Правове регулювання обігу земельних ділянок

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття та організаційно-правового механізму функціонування ринку земельних ресурсів в Україні. Необхідно ознайомитися з положеннями стосовно особливостей: обігу земель сільськогосподарського призначення, продажу земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах. Розгляду підлягає набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Аналізу потребують особливості викупу земельних ділянок для суспільних потреб і примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності.

? План усного опитування

1. Юридична природа обігу земельних ділянок.
2. Правочини із земельними ділянками : поняття та особливості.
3. Правові засади приватизації землі як підстави становлення земельного ринку.
4. Продаж земельних ділянок або прав на них на конкурентних засадах.
5. Відчуження (вкуп) земельних ділянок для суспільних потреб.
6. Примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “земельна реформа”, “приватизація земельних ділянок”, “ринок земель”, “обіг земельних ділянок”, “конкурентні засади”, “земельно-правова угода”, “правочини із земельними ділянками”, “земельні торги”, “об’єкти нерухомості”, “договір купівлі-продажу”, “переважне право купівлі земельної ділянки”, “переход прав на земельні ділянки, зайняті об’єктами нерухомості”, “договір емфітевзису”, “договір суперфіцію”, “договір оренди земельної ділянки”, “суспільна потреба”, “суспільна необхідність”.

☞ Теми доповідей

1. Особливості ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення.
2. Ринок земельних ділянок несільськогосподарського призначення: сучасний стан і перспективи розвитку.
3. Особливості правочинів, пов'язаних зі зміною власника земельної ділянки.
4. Особливості продажу земельних ділянок на конкурентних засадах.
5. Проблеми обігу земельних ділянок під об'єктами нерухомості.
6. Особливості укладання правочинів щодо відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності.

☞ Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонової. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-тє вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л.А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.
8. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.
9. Правове забезпечення ринку земель: конспект лекцій: навч. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 "Право" спеціальності 081 "Право" / кол. авт.: М.В. Шульга, В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. 118 с.

Додаткова:

11. Васильєв С.В., Олексюк В.О. Теоретичні засади ринку земель сільськогосподарського призначення. *Агросвіт*. 2018. № 9.С. 9-14. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2018/3.pdf
12. Ігнатенко І. В. Ринкові трансформації розвитку земельних відносин (досвід Канади та Шотландії). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 81 (1). Ч. 2. С. 16-21.
13. Караханян К. М. Правові засади конкурентного продажу земельних ділянок в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
14. Корнєєв Ю.В., Балінська В.О., Ланкін С.В. Проблеми правового регулювання ринку землі в сучасних умовах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С.262-264. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/68.pdf
15. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ: Логос, 2011. 688 с.
16. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: моногр. Київ: Норма права, 2021. 308 с.
17. Кулинич П.Ф. Ринок земель як об'єкт правового регулювання. *Право України*. 2005. № 11. С. 39-44.
18. Кулинич П.Ф. Напрями вдосконалення правового регулювання земельних відносин в Україні в умовах децентралізації влади. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 184-191.
19. Кулинич П. Емфітевзис як пастка для сільського землевласника або чому селянам не варто укладати договори про його встановлення? *Юридичний вісник України*. 2017. № 35. С. 14.
20. Литвинова Л.О., Чуєнко В.І. Порівняльна характеристика «ринку землі» в країнах Європи і Україні: практичні аспекти укладення договорів купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення. *Правова держава*. 2021. № 44. С.101-109.
21. Мартин А. Регулювання ринку земель в Україні: моногр. Київ: Аграр-Медіа Груп, 2011. 252 с.
22. Набуття і реалізація прав на землю в Україні: навч. посіб./ за ред. І.І. Каракаша. Одеса: Юрид. літ., 2016, 332 с.
23. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2015. 225 с.
24. Носік В.В. Земельні торги. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 16 : Земельне та аграрне право / редкол.: М. В. Шульга (голова), В. В. Носік, П. Ф. Кулинич (заст. голови), та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2019. С. 242-246.

25. Мірошніченко А.М., Юрченко А.Д. Соціально-економічні та правові аспекти мораторію на відчуження приватних земель сільськогосподарського призначення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. №12. С. 59-75.
26. Петлюк Ю.С. Юридична категорія «ринок земель»: сучасні підходи до інтерпретації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. № 197. Ч. 1. С. 142-146.
27. Супрун О. Світовий досвід запровадження ринку землі та його адаптація до українських реалій. *Голос України*. 4 жовтня 2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/322369>
28. Сидор В.Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.
29. Федчишин Д.В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Херсон: Гельветика, 2020. 418 с.
30. Федчишин Д.В., Бондар О.Г. Припинення права власності на землю в умовах воєнного стану: правові виклики та перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6. С. 175-181.
31. Харитоновна Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Юрид. літ., 2016. 424 с.
32. Хом'яченко С.І. Поняття та види обігу земельних ділянок. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 223-228. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25102/41-Khomyachenko.pdf>
33. Швець Ю.О., Грінберг І. О. Аналіз ринку землі в Україні за сучасних умов. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 29. С. 164 – 170.
34. Юрков М. В. Правові засади приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 206 с.
35. Юрченко Е.С. Право сільськогосподарського землекористування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2019. 227 с.
36. Яворська О. Договір як підстава виникнення права користування чужою земельною ділянкою для сільгосподарських потреб. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 120 – 124.

Список нормативно-правових актів

37. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
38. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

39. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: Закон України від 05.12.2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#Text>

41. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони: Закон України від 18.05.2021 р. № 1444-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-20#Text>

42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 р. № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>

43. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель: Закон України від 17.06.2020 р. № 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>

44. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

45. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

46. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

47. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13.04.2020 р. № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text>

48. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>

49. Деякі питання підготовки до проведення та проведення земельних торгів для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними (оренди, суперфіцію, емфітевзису): постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2021 р. № 1013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2021-%D0%BF#Text>

50. Деякі питання реалізації пілотного проекту із запровадження електронних земельних торгів і забезпечення зберігання та захисту даних під час їх проведення: постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2017-%D0%BF#Text>

51. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

52. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>

53. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1141 (в редакції від 06 червня 2018 р. № 484). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF#Text>

54. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text>

55. Про затвердження Порядку здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2021-%D0%BF#n14>

56. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 23.08.2016 р. № 553). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#n236>.

57. Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 26.06.2019 р. № 599). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2019-%D0%BF#n43>

58. Порядок доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 06.06.2018 р. № 484). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484-2018-%D0%BF#n548>

ТЕМА 5 Право землекористування

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття, видів, особливостей, суб'єктного і об'єктного складу та змісту права землекористування, у тому числі строкового землекористування на підставі договорів оренди землі. Особливо увага має бути акцентована на особливостях правового регулювання користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Розгляду підлягає право на сервітутне користування чужою земельною ділянкою.

? План усного опитування

1. Правові форми використання земель.
2. Суб'єкти та об'єкти права землекористування.
3. Права і обов'язки землекористувачів.
4. Захист прав землекористувачів.
5. Підстави та порядок припинення права землекористування.
6. Правові засади оренди земель.
7. Особливості права постійного землекористування.
8. Зміст права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис).
9. Зміст права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).
10. Право на сервітутне користування чужою земельною ділянкою.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “правова форма використання земель”, “право користування землею”, “оренда землі”, “договір оренди землі”, “істотні умови договору оренди землі”, “об'єкт договору оренди землі”, “орендодавець землі”, “орендар землі”, “суборенда землі”, “орендна плата за землею”, “право постійного користування землею”, “емфітевзис”, “суперфіцій”, “сервітут”.

☞ Теми доповідей

1. Правові позиції Верховного Суду щодо оренди землі.
2. Особливості поновлення договору оренди землі.
3. Проблеми правового забезпечення та реалізації права постійного користування землею.
4. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з укладенням та припиненням договору суперфіцію.
5. Особливості вирішення земельних спорів, пов'язаних з укладенням та припиненням договору емфітевзису.
6. Особливості встановлення земельних сервітутів на землях державної та комунальної власності.

📖 Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.

2. Земельне право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитонові. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / За ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л.А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.
8. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

9. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. К.: Знання, 2007. 445 с.
10. Баран О.І. Зміни в правовому регулюванні договору оренди землі: спроба наукового аналізу. *Право і суспільство*. 2015. № 5 С. 97-105.
11. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: моногр. К.: ТОВ Видавництво «Юридична думка», 2006. 144 с.
12. Ільків Н.В. Оренда земель сільськогосподарського призначення: теоретичні й практичні аспекти: моногр. Львів, 2008. 296 с.
13. Ільків Н.В. Строки у договорі оренди землі державної власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Вип. 2. С. 116-125.
14. Ільків О. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 98-104.
15. Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні: моногр. Одеса: Юрид. літ., 2017. 438 с.
16. Карапиш Б. В. Правове регулювання відносин майнового найму у сфері використання земель сільськогосподарського призначення в Україні». Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2025. 236 с.
17. Кисилиця Н. Д. Припинення права оренди землі. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025. 228 с.

18. Ковальчук Т.Г. Правочинності землевласників і землекористувачів щодо ефективного використання земельних ділянок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2003. Вип. 54. С. 119-122.
19. Костюченко М.С. Правове регулювання оренди водних об'єктів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2018. 231 с.
20. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ, 2011. 688 с.
21. Кулинич П.Ф. Поновлення договору оренди землі як спосіб захисту прав орендаря: спірні положення законодавства та судова практика. *Судова апеляція*. 2019. № 4. С. 115 - 125.
22. Макаренко В.С. Щодо поняття примусового припинення права користування земельною ділянкою. *Форум права*. 2011. № 2. С. 546 – 550.
23. Мироненко І.В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: моногр. Івано-Франківськ, Супрун В.П., 2019. 341 с.
24. Мірошніченко А., Ріпенко А. Зобов'язальні права користування земельною ділянкою. *Право України*. 2012. № 7. С.40-49.
25. Мірошніченко А.М., Попов Ю.Ю. Зобов'язальне право найму (оренди) та інше використання чужих земельних ділянок від імені володільця у зобов'язальних правовідносинах. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 4. С.78-89.
26. Мірошніченко А.М. Оренда землі в Україні: історико-правовий аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Вип. 39. 2000. С. 50-55.
27. Правдюк В.М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: монографія. К.: Алерта, 2018. 204 с.
28. Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.
29. Тітова С. Особливості процесу формування земельного сервітуту та землі оборонного призначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2018. Вип. 2. С. 65-70.
30. Третяк Т.О. Добросусідство в земельному праві України: моногр. Київ: Алерта, 2019.386 с.
31. Федчишин Д. В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Запоріжжя: Видав. дім «Гельветика», 2020. 418 с.
32. Харитоновна Т. Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Юрид. літ., 2016. 424 с.
33. Харитоновна Т.Є. Емфітевзис: земельний, цивілістичний та екологічний аспекти. *Екологічне право*. 2019. Вип. 3. С. 41-45.
34. Шульга М.В., Гордєєв В.І., Лейба Л.В. Особливості сервітутного землекористування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 384-388.

35. Шульга М. В., Шульга Т. М. Особливості користування землями водного фонду на умовах оренди. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 89. Ч. 2. С. 329-334.

36. Шульга М. В. Актуальні правові аспекти оренди земель. *Юридичний вісник*. 2025. № 1. С. 172-179.

Список нормативно-правових актів

37. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

38. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

39. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

40. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

41. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

42. Про затвердження Типового договору оренди землі: Постанова КМ України від 03.03.2004 р. № 220. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/220-2004-%D0%BF>

43. Про затвердження Типового договору оренди землі в комплексі з розташованим на ній водним об'єктом: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 р. № 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/572-2021-%D0%BF#Text>

44. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

45. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

46. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

47. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 р. № 1147 «Про затвердження методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text>

ТЕМА 6 Економіко-правовий механізм у галузі використання, охорони та відтворення земель

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо правових форм, суб'єктів та об'єктів плати за землю. Окрему увагу необхідно зосередити на економічній стимулюванні використання та охорони земель.

? План усного опитування

1. Поняття, ознаки економіко-правового механізму використання та охорони земель.
2. Принципи та складові економіко-правового механізму використання та охорони земель.
3. Правове регулювання плати за землю: правові форми, суб'єкти та об'єкти.
4. Порядок нормативно грошової оцінки земель.
5. Порядок нарахування і пільги при справлянні плати за землю.
6. Економічне стимулювання використання та охорони земель.

→ Дайте визначення наступних юридичних категорій: “економіко-правовий механізм”, “платність землекористування”, “плата за землю”, “оцінка земель”, “нормативна грошова оцінка земель”, “експертна грошова оцінка земель”, “економічна оцінка земель”, “земельний податок”, “орендна плата”, “втрати сільськогосподарського виробництва”.

☞ Теми доповідей

1. Правові засади реалізації принципу платності землекористування.
2. Поняття та юридичні ознаки земельного податку.
3. Поняття та юридична природа нормативної грошової оцінки земельних ділянок в Україні.

Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитоновна та ін.; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновної. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ "Одіссей", 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л.А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.
8. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

9. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. К.: Знання, 2007. 445 с.
10. Білецька Г.М. Плата за землю в Україні: історичні та правові аспекти розвитку. *Фінансове право*. 2012. № 4. С. 23-25.
11. Білецька Г.М. Правовий аналіз складових категорії "плата за землю". *Фінансове право*. 2013. № 3. С. 15-18.
12. Греков Л., Юрченко А., Мірошніченко А. Економічне стимулювання раціонального використання земель. *Землевпорядний вісник*. 2008. № 1. С. 34-38.
13. Дем'янчук О.І. Плата за землю як важливе джерело доходів місцевих бюджетів України та недоліки його застосування. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Економіка. 2013. Вип. 24. С. 114-117
14. Захист права власності. Правові позиції Верховного Суду: коментарі науковців / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Екус, 2020. 496 с.

15. Ковальчук Т.Г. Правочинності землевласників і землекористувачів щодо ефективного використання земельних ділянок. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2003. Випуск 54. С. 119-122.
16. Костенко В.О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.
17. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ: Логос, 2011. 688 с.
18. Мельник Н.О. Правові засади відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва: моногр. Харків: Право, 2016. 184 с.
19. Мироненко І.В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: моногр. Івано-Франківськ, Супрун В.П., 2019. 341 с.
20. Набуття і реалізація прав на землю в Україні: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша. Одеса: Юрид. літ., 2016, 332 с.
21. Носік В.В., Саркісова Т.Б. До питання про юридичні моделі визначення розміру збитків внаслідок порушення правового режиму земель рекреаційного призначення. *Екологічне право*. 2020. Вип. 3. С. 33-35.
22. Правові позиції Великої Палати Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин: посібник / Л. А. Швецова та ін. Харків, 2021. 908 с.
23. Суца Л.М. Правові засади відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2018. 188 с.
24. Федчишин Д.В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Херсон: Гельветика, 2020. 418 с.
25. Шульга М.В. Самовільне зайняття земельної ділянки. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 16: Земельне та аграрне право / редкол.: М.В. Шульга, В.В. Носік, П.Ф. Кулінич та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право. 2019. С. 556-559.
26. Шульга М.В., Ігнатенко І. В., Федчишин Д. В. Законодавчі новели щодо вирішення земельних спорів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 1 (42). С. 75-81.

Список нормативно-правових актів

27. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
28. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

29. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

30. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

31. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

32. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

33. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

34. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

35. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

36. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

37. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27.10.1997 р. № 171 (у редакції наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04 листопада 2020 року № 241) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>

38. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 р. № 1147 «Про затвердження методики нормативної грошової оцінки земельних ділянок» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2021-%D0%BF#Text>

Тема 7. Публічне управління у сфері земельних відносин

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття, видів, змісту та функцій публічного управління земельним фондом України, а також структури та компетенції органів, що здійснюють це управління. Особливу увагу необхідно приділити плануванню використання та охорони земель, землеустрою, моніторингу земель. Розгляду підлягають особливості порядку вирішення земельних спорів, форми та способи захисту прав на земельні ділянки.

? План усного опитування

1. Поняття та зміст управління у галузі використання, охорони та відтворення земель.
2. Органи публічного управління у сфері земельних відносин: система і повноваження.
3. Встановлення та зміна меж адміністративно-територіальних одиниць.
4. Планування використання та охорони земель.
5. Правові засади землеустрою: поняття, зміст, види.
6. Державний земельний кадастр: поняття, призначення і принципи ведення.
7. Поняття, ознаки та значення державної реєстрації прав на землю.
8. Контроль за використанням і охороною земель та їх моніторинг.
9. Вирішення земельних спорів.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “державне управління земельним фондом”, “державне регулювання земельних відносин”, “функції державного управління землями”, “Держгеокадастр”, “принципи ведення державного земельного кадастру”, “державна реєстрація земель”, “моніторинг земель”, “моніторинг довкілля”, “землеустрій”, “землевпорядний процес”, “планування територій”, “комплексний план просторового розвитку територій територіальних громад”, “генеральний план населеного пункту”, “межа адміністративно-територіальної одиниці”, “зонування земель”, “земельний спір”, “форми захисту земельних прав”, “способи захисту земельних прав”.

☞ Теми доповідей

1. Децентралізація у сфері земельних відносин: проблеми та перспективи розвитку.
2. Правові проблеми здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.
3. Державна реєстрація земель: проблеми формування організаційно-правового механізму.
4. Правові аспекти проведення моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення.

Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитоновна та ін.; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновної. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / За ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

8. Антонова С.Є., Журик М.Є. Державний контроль за використанням і охороною земель: регіональний аспект. *Державне управління: Удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/34.pdf
9. Бондар О. Публічне управління у сфері використання та охорони земель в Україні: актуальні проблеми правового та інституційного забезпечення. *Право України*. 2020. № 5. С. 43-62.
10. Боклаг В.А. Зарубіжний досвід у сфері державного управління земельними ресурсами. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 392-398.
11. Боклаг В.А. Земельно-кадастрова система як інструмент державного управління земельними ресурсами в Україні. *Держава та регіони. Сер.: Державне управління*. 2014. № 2. С. 3-7.
12. Бурцев О.В. Правові засади вирішення межових земельних спорів: монографія. Харків.: Друк. Мадрид, 2017. 196 с.
13. Бусуйок Д. Управлінські та сервісні правовідносини в земельному праві України: моногр. Київ: Ніка-Центр, 2017. 352 с.
14. Гринько С.В. Правові аспекти реєстрації прав на землю: моногр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 172 с.

15. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду в земельних спорах за участю органів Держгеокадастру за період із 01.03.2018 р. по 23.11.2020 р. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Daidzhest-VP-VS.pdf>
16. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права). Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 по 18.09.2019 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/dajdjest VP_zemelni_sporu_2018_2019.pdf.
17. Заєць О. Еволюція юрисдикції земельних спорів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 114–119.
18. Захист права власності. Правові позиції Верховного Суду: коментарі науковців; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Екус, 2020. 496 с.
19. Земельні спори: правові висновки Верховного Суду / упорядник Ю. Я. Чумак. Київ: Алерта, 2021. 350 с.
20. Земельні спори: конспект лекцій / уклад.: М. В. Шульга, І. В. Ігнатенко, Д. М. Данілік та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 160 с.
21. Ігнатенко І.В. Правове забезпечення зонування земель у межах населених пунктів: моногр. Харків: Фінарт, 2014. 274 с.
22. Ігнатенко І.В. Просторове планування як інструмент управління територіальним розвитком громади: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 130-135.
23. Ігнатенко І.В. Правові питання забезпечення землеустрою як напрямку удосконалення сільськогосподарського землекористування. *Правова позиція*. 2022. № 1 (34). С. 28–32.
24. Ігнатенко І.В., Федчишин Д.В. Правове забезпечення реалізації реформи державного регулювання у сфері містобудівної діяльності. *Ампаро*. 2023. № 4. С. 11-18.
25. Ігнатенко І. В., Лейба Л. В. Сучасні правові підходи до кадастрової діяльності в умовах реформи просторового планування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 88. Ч. 2. С. 209-217.
26. Котелевець А.В., Лейба Л.В., Шульга М.В. Земельні спори: правові засади вирішення: навч. посіб. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Федорко, 2014. 214 с.
27. Кулинич П.Ф. Державна реєстрація прав на земельну і неземельну нерухомість: світовий досвід та проблеми його імплементації в Україні. *Земельне право*. 2006. № 9. С. 30-39.
28. Лейба Л.В. Земельні спори та порядок їх вирішення: моногр. Харків: Право, 2007. 160 с.
29. Лейба Л.В., Лісова Т.В. Окремі питання ведення державного земельного кадастру. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 224–228.

30. Лісова Т.В. Правове забезпечення землеустрою в Україні: монографія. Харків.: ЗАТ «Харків. Друкарня №16». 2005. 168 с.
31. Мірошніченко А.М. Колізії у правовому регулюванні земельних відносин: моногр. Київ: Правова єдність, 2009. 268 с.
32. Правдюк В.М. Поділ земель за цільовим призначенням за законодавством України: моногр. Київ: Алерта, 2018. 204 с.
33. Проніна О. В. Механізми взаємовідносин органів публічної влади в процесі управління земельними ресурсами. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління.* 2013. № 2. С. 66-73.
34. Ріпенко А. І. Використання земель для містобудівних потреб: теоретичні та практичні проблеми: моногр. Херсон: Гельветика, 2019. 496 с.
35. Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Київ.: Юрид. думка, 2011. 312 с.
36. Слепньова К. В. Інституційно-правові засади ведення державного земельного кадастру. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2025. 238 с.
37. Стащенко В.Ю. Державне управління земельними ресурсами України: історичні передумови та сучасний стан. *Державне управління: теорія та практика.* 2013. № 2. С. 171-180.
38. Третяк А.М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні: Навчальний посібник. К.: Аграрна наука, 2002. 280 с.
39. Третяк А. Концептуальні засади розвитку в Україні сучасної багатофункціональної системи управління земельними ресурсами. *Землевпорядний вісник.* 2013. № 9. С. 25-28 .
40. Ущатовська О. І. Планування в земельному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-ет ім. Т. Шевченка, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків, 2019. 204 с.
41. Федчишин Д.В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Херсон: Гельветика, 2020. 418 с.
42. Федчишин Д.В. Медіація як альтернативний спосіб захисту прав на землю. *Публічне право.* 2018. № 3 (31). С. 211–218.
43. Федчишин Д.В. До питання про способи захисту прав на землю. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2018. № 4. С. 30–35.
44. Федчишин Д.В. До питання про процедури альтернативного вирішення земельних спорів в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія «Право». 2019. Вип. 1. С. 46–49.
45. Шульга М. В. До питання про державне управління у галузі земельних відносин. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Право».* 2025. № 6 (16). С. 237-248.
46. Шульга М. В. Актуальні проблеми контролю за використанням та охороною земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2025. № 90. Ч. 3. С. 106-112.

47. Юрченко А.Д., Мірошніченко А.М. Зарубіжний досвід правового регулювання встановлення меж адміністративно-територіальних утворень. *Земельне право*. 2006. № 9. С. 40-48.

48. Яремак З.В. Ефективність способів захисту прав на землю: проблеми судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 119-122.

Список нормативно-правових актів

45. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

46. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

47. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

48. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

49. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

50. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

51. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2012 р. № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>

52. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1141 (в редакції від 06 червня 2018 р. № 484). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF#Text>

53. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

54. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

55. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

56. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 16 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

57. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 23.08.2016 р. № 553). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#n236>.

58. Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 26.06.2019 р. № 599). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2019-%D0%BF#n43>

59. Порядок доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127 (в ред. від 06.06.2018 р. № 484). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484-2018-%D0%BF#n548>

60. Про затвердження Положення про моніторинг земель: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 р. № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-93-%D0%BF#Text>

ТЕМА 8 Правова охорона земель

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень щодо поняття, змісту та організаційно-правового механізму забезпечення раціонального використання, охорони та відтворення земель.

? План усного опитування

1. Поняття, завдання та зміст правової охорони земель.
2. Суб'єкти і об'єкти правової охорони земель.
3. Правове регулювання рекультивації та консервації земель.
4. Особливості використання техногенно забруднених земель.
5. Правові засади меліорації земель.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “охорона земель”, “відновлення земель”, “моніторинг земель”, “моніторинг ґрунтів”, “державний контроль за використанням та охороною земель”, “меліорація земель”, “меліоративні заходи”, “меліоративна система”, “рекультивація земель”, “консервація земель”, “деградовані землі”, “малопродуктивні землі”, “техногенно забруднені землі”, “охоронні зони”, “зони санітарної охорони”, “санітарно-захисні зони”.

Тєми доповідей

1. Особливості правової охорони ґрунтів.
2. Сучасні правові проблеми меліорації земель в Україні.
3. Рекультивація земель як основний захід їх відновлення.
4. Правові заходи охорони земель та інших природних ресурсів у процесі землекористування.

Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитоновна та ін.; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновної. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / За ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

8. Беспалько Р. І. Рациональне використання і охорона земель: навч. посіб.: навч.-метод. комплекс; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2011. 400 с.
9. Вівчаренко О.А. Правова охорона земель в Україні: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 336 с.
10. Гавриш Н.С. Правова охорона ґрунтів в Україні: монографія. Одеса, 2008. 228 с.
11. Гавриш Н.С. Використання, відтворення та охорона ґрунтів в Україні: теоретико-правові аспекти: моногр. Одеса, 2016. 396 с.
12. Ігнатенко І.В. Актуальні правові проблеми формування екологічно орієнтованого землекористування як складової стратегії сталого розвитку. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 121-127.
13. Корнієнко А.С., Ігнатенко І.В., Мельник Н.О. Відшкодування втрат лісогосподарського виробництва: законодавчі новели. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 5. С. 55-59.
14. Кулинич П.Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: моногр. Київ. Норма права. 2021. 308 с.

15. Кулинич П.Ф. Охорона землі як основного національного багатства: конституційний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 235-239.
16. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. Київ: Логос, 2011. 688 с.
17. Кучер О. Особливості охорони земель у США. *Землевпорядний вісник*. 2008. № 1. С. 53-58.
18. Лейба М. О. Правове забезпечення відновлення земель сільськогосподарського призначення. Дис. ... доктора філософії: 081 «Право» / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2025. 243 с.
19. Лісова Т.В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми: моногр. Харків: Юрайт, 2020. 396 с.
20. Лісова Т.В. Особливості відновлення земель окремих категорій. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 117-123.
21. Місінкевич А. Л. Правове забезпечення рекультивації земель в Україні: моногр. Хмельницький, 2015. 140 с.
22. Мунтян В.Л. Правові проблеми раціонального природокористування. К.: Вид-во Київського університету, 1973. 181 с.
23. Мураховська О. О. Правова охорона особливо цінних земель України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2013. 20 с.
24. Оверковська Т. К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: моногр. Вінниця: Едельвейс і К, 2010. 220 с.
25. Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
26. Федчишин Д.В. Правове забезпечення використання та охорони земель громадської забудови: моногр. Харків: Фінарт, 2015. 248 с.
27. Хомінець С. В. Правове забезпечення підвищення родючості ґрунтів: моногр. Харків: Фінарт, 2015. 169 с.
28. Шарапова С.В. Збереження земель лісогосподарського призначення та лісів України: окремі аспекти правового регулювання. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 259-263.
29. Шарапова С.В. Особливості комплексного використання та охорони земельних угідь. *Право і суспільство*. 2019. № 2 Ч. 1. С. 104-109.
30. Шульга М. В. Актуальні проблеми контролю за використанням та охороною земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 90. Ч. 3. С. 106-112.

Список нормативно-правових актів

31. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
32. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
33. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
34. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
35. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>
36. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>
37. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.
38. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.
39. Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів: Указ Президента України від 7 червня 2021 року № 228/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228/2021#Text>
40. Про затвердження Порядку консервації земель: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2022-%D0%BF#Text>
41. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.
42. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 р. № 1389-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text>
43. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.
44. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
45. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
46. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 5 червня 2003 року № 899-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text>
47. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів: Закон України від 20 червня 2022 року № 2321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2321-20#Text>

48. Про затвердження Положення про моніторинг земель: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 р. № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-93-%D0%BF#Text>

Тема 9 Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства

Метою семінарського заняття є засвоєння студентами положень, що стосуються поняття, видів і змісту юридичної відповідальності в земельному праві. Особлива увага має бути сконцентрована на понятті, ознаках і складі земельних правопорушеннях як підставах юридичної відповідальності.

? План усного опитування

1. Юридична відповідальності за порушення земельного законодавства: поняття та види.
2. Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності.
3. Адміністративна відповідальність за порушення земельного законодавства.
4. Кримінальна відповідальність в земельному праві.
5. Цивільно-правова, дисциплінарна та матеріальна відповідальність за порушення земельного законодавства.
6. Проблема виділення земельно-правової відповідальності як самостійного галузевого виду юридичної відповідальності.

→ **Дайте визначення наступних юридичних категорій:** “юридична відповідальність за порушення земельного законодавства”, “земельно-правова відповідальність”, “кримінальна відповідальність”, “адміністративна відповідальність”, “цивільно-правова відповідальність”, “земельне правопорушення”, “псування земель”, “забруднення земель”, “засмічення земель”, “самовільне зайняття земельної ділянки”, “самочинне будівництво”, “використання земельних ділянок не за цільовим призначенням”.

☞ Теми доповідей

1. Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності.
2. Практичні проблеми визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.
3. Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам як гарантія захисту земельних прав.
4. Правові наслідки самовільного зайняття земельної ділянки.

☞ Рекомендована література

Основна:

1. Земельне право: підручник / за ред. М.В. Шульги. 3-тє вид., доп. і перероб. Харків: Юрайт, 2023. 592 с.
2. Земельне право України: навч. посіб. / І. І. Каракаш, В. Д. Сидор, Т. Є. Харитоновна та ін.; за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновної. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2017. 588 с.
3. Мірошніченко А. М. Земельне право України: підручник. 2-ге видання, допов. і перероб. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Земельний кодекс України: коментар / за ред. А.П. Гетьмана і М.В. Шульги. Х.: ТОВ "Одіссей", 2002. 600 с.
5. Земельний кодекс України: науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; за заг. ред. В.І. Семчика. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 896 с.
6. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. 5-те вид., змін. і допов. К. : Алерта, 2013. 544 с.
7. Посібник для підготовки до іспиту із земельного права / В.І. Гордєєв, Д.М. Данілік, І.В. Ігнатенко та ін.; за заг. ред. Т.В. Курман і Т.В. Лісової. Харків: Право, 2024. 208 с.

Додаткова:

8. Берлач А. Проблеми юридичної відповідальності за нераціональне використання землі в сільському господарстві України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2000. № 8. С. 20-23.
9. Германов О.П. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин: поняття та специфіка.

Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. 2019. Т. 2 . С. 31 – 35.

10. Дуліна О.В. Суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук; ДВНЗ "Запорізь. нац. ун-т", МОН України. Запоріжжя, 2015. 17 с.

11. Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері земельних відносин: наук-практ. посіб. / Козьяков І.М., Мірошніченко А.М., Салков В.В., Матвієць А.А та ін. К.: Алерта, 2012. 272 с.

12. Корнієнко А.С., Ігнатенко І.В., Мельник Н.О. Відшкодування втрат лісогосподарського виробництва: законодавчі новели. *Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Вип. 5. С. 55-59.*

13. Лейба Л.В. Земельні спори та порядок їх вирішення / за ред. проф. М.В. Шульги: моногр. Харків: Право, 2007. 160 с.

14. Літошенко О.С. Особливості адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства. *Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1 (263). С. 63 - 67.*

15. Мелех Л.В. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері земельних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 259 – 262.*

16. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: моногр. Вінниця. ТОВ «ТВОРИ». 2020. 1152 с.

17. Насушна О.В. Земельне правопорушення як підстава притягнення до адміністративної відповідальності. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. 2009. Вип. 46. С. 267-272.*

18. Носік В.В. Відшкодування збитків і витрат у земельному праві України. *Юридичний журнал. 2003. № 5. С. 68-72.*

19. Носік В.В. Самовільне зайняття земельних ділянок: теорія і практика. *Земельне право України. 2006. № 5. С. 47-58.*

20. Носік В.В. Самочинне будівництво: поняття і юридичні наслідки. *Приватизація землі: закон, практика, проблеми. 2004. № 4. С. 24-27.*

21. Оверковська Т. Юридична природа понять «забруднення» та «псування» земель. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2006. № 71. С. 105-109.*

22. Оверковська Т. Юридична відповідальність у сфері охорони земель України від забруднення та псування: поняття та особливості. *Юридична Україна. 2008. № 2. С. 66-70.*

23. Оверковська Т.К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 213 с.

24. Саркісова Т.Б. Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ. 2012. 216 с.

25. Сидоренко В.В. Правові наслідки самовільного зайняття земельних ділянок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2015. 20 с.

26. Стасюк Р. Відповідальність за земельні правопорушення. *Юридична Україна*. 2003. № 4. С. 61-64.

27. Стукаленко О.В. Адміністративна відповідальність за порушення норм земельного законодавства (матеріальний і процесуальний аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2008. 20 с.

28. Череміс О.О. Земельне правопорушення у сфері містобудування як підстава юридичної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 247 с.

29. Шульга А.М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: моногр. Харків: НикаНова, 2013. 254 с.

30. Шульга А.М. Земельні ресурси України під охороною закону про кримінальну відповідальність: моногр. Харків: Юрайт, 2019. 668 с.

Список нормативно-правових актів

31. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

32. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.

33. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

34. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>

35. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

36. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 1.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

37. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру: постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п#Text>.

38. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>.

39. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>.

40. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

41. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>.

42. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання: постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 р. № 963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF#Text>

43. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: наказ Мінекобезпеки від 27.10.1997 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

<http://portal.rada.gov.ua> – Офіційний сайт Верховної Ради України.
<https://www.president.gov.ua> – Офіційне інтернет-представництво Президента України.
<http://www.kmu.gov.ua> – Офіційний портал Кабінету Міністрів України.
<http://www.menr.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України.
<http://www.minagro.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України.
<http://land.gov.ua> – Офіційний сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.
<http://www.dzk.gov.ua> – Сайт Центру державного земельного кадастру.
<http://www.zemres.com> – Сайт землевпорядників України.
<http://www.zemli.com.ua> – Земли.com.ua: портал земельних вопросов.
<http://www.pravoua.com.ua> – Офіційний сайт журналу «Право України».
<http://www.yurpractika.com> – Сайт газети «Юридическая практика».
<http://lib.rada.gov.ua> – Сайт бібліотеки Верховної Ради України.
<http://www.nbuv.gov.ua> – Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

ЗМІСТ

Вступ	3
Критерії оцінювання знань та вмінь студентів	6
ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	8
ТЕМА 1 Поняття, предмет, система та джерела земельного права України.....	8
ТЕМА 2 Земельні правовідносини.....	12
ТЕМА 3 Право власності	16
ТЕМА 4 Правове регулювання обігу земельних ділянок	20
ТЕМА 5 Право землекористування.....	25
ТЕМА 6 Економіко-правовий механізм у галузі використання, охорони та відтворення земель	29
ТЕМА 7 Публічне управління у сфері земельних відносин.....	33
ТЕМА 8 Правова охорона земель	38
ТЕМА 9 Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства	41
Інтернет-ресурси для підготовки до семінарських занять	46

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Укладачі:

Бондар Олександр Григорович
Федчишин Дмитро Володимирович

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО
(Загальна частина)

Методичні рекомендації до семінарських занять
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності D8 «Право»
освітньо-професійної програми «Право»
денної форми здобуття освіти

Рецензент *М. В. Шульга*
Відповідальний за випуск *Д. О. Єрмоленко*
Коректор *К. А. Місюта*